

MLJEKARSTVO

LIST ZA UNAPREĐENJE MLJEKARSTVA

God. XVII

OKTOBAR 1967.

BROJ 10

Dipl. inž. Momčilo Đorđević, Novi Beograd

Institut za mlekarstvo

PRIOLOG RAZMATRANJU ČVRSTE I KOMPLEKSNE SARADNJE U MLEKARSTVU

Članak objavljujemo u cijelosti, kako bi se omogućilo našim članovima i ostalim čitaocima da iznesu svoja mišljenja i prijedloge.

Redakcija

Ovo što želim da iznesem nije novo ni kao ideja, ni kao praksa. Nova je, ako priznamo, činjenica da mi u mlekarstvu iz neobjašnjivih razloga, a znajući za čitav niz nerešenih pitanja, nekako bez energije i neorganizovano prilazimo rešavanju istih. Zbog toga kasnimo i dozvoljavamo da u našem poslovanju vlada prilična stihijnost i međusobno nepoverenje. U zadnje vreme se dosta čuje o nekim više ili manje uspelim pokušajima pojedinih mlekarara, da uspostave razne vidove međusobne saradnje. Međutim, šira mlekarska javnost, valjda zato što joj se ne pruža prilika, ili što nije dovoljno izazvana uglavnom o tome čuti.

Nije za potcenjivanje podatak, da gotovo 85% rukovodećih ljudi mlekarara i mlekarskih stručnjaka, smatraju, da je na pitanju čvrstog i kompleksnog organizovanja u mlekarstvu neophodno što efikasnije raditi.

U ovom momentu nije suvišno istaći neke pojave i parametre koji određuju nivo našeg mlekarstva i perspektivu razvoja, a to su:

— da u proseku za 5 zadnjih godina proizvodimo svega 123,8 l mleka po glavi stanovnika (1966. 132,5), ili još uvek niže od predratnog nivoa, dok Evropa sa SSSR-om proizvodi 297 litara;

— da je proizvodnja po stanovniku tako raspoređena, da se na primer u SR Makedoniji i Kosmetu proizvodi oko 2,2 puta manje mleka od proseka za SFRJ, odnosno 4 puta manje od SR Slovenije, 3,1 put manje od Vojvodine itd;

— da broj krava na 100 ha poljoprivredne površine kod nas iznosi 18 (društvena gazdinstva 6,5), u Evropi 23;

— da muznost po kravi kod nas iznosi 1.207 l godišnje (društvena gazdinstva 3.247), a u Evropi 2.750 litara;

— da na 1 ha poljoprivredne površine proizvodimo 177 litara mleka (društvena gazdinstva 192), a prosečno u Evropi 814;

— da stepen robnosti proizvodnje mleka na individualnim gazdinstvima iznosi 49%, a po pojedinim republikama od 26% (BiH) do 80% (Slovenija). S obzirom, da individualna gazdinstva proizvode 84,5% od ukupnih količina mleka, ove nas stope svrstavaju u nerobne proizvođače mleka;

— da se od ukupne proizvodnje kod nas organizovano preko mlekara sakupi svega 20,9% količina sirovog mleka, a po pojedinim republikama i pokrajinama od 5,8% (BiH) do 43,9% (APV), dok se u SSSR-u sakupi 53%, Švajcarskoj i Bugarskoj oko 70%, Novom Zelandu i Holandiji oko 90% itd;

— da od tržnih viškova mleka individualnih proizvođača otkupljujemo svega 21,2%, a po republikama i pokrajinama od 4% (AP Kosmet) do 35,8% (AP Vojvodina);

— da individualni proizvođači 77,6% tržnih viškova mleka i mlečnih proizvoda plasiraju preko seljačke pijace;

— da se od proizvodnje društvenih gazdinstava preko mlekara otkupljuje svega 78% sirovog mleka, a po pojedinim republikama i pokrajinama od 63% (uže područje Srbije) do 95% Crna Gora;

— da istu robu (mleko) od 2 različita proizvođača plaćamo tako, da se diferencija u ceni zadnjih 8 godina, ako uključimo i premije za društvena gazdinstva kreće od 3,3 st. dinara za 1 lit do 44,9 dinara;

— da proizvodna cena sirovog mleka kod istraživanih (51) društvenih gazdinstava iznosi 142 st. dinara, a da je otkupna cena s premijom iznosila 132 dinara (102 bez premije) što je činilo gubitak od 10 st. dinara;

— da maloprodajna cena pasterizovanog mleka najčešće iznosi 145 st. dinara, a da troškovi proizvodnje u mlekarama (bez sirovine) iznose u proseku 35,5 dinara, a kreću se od 9—82 dinara;

— da se kapacitet industrije za obradu i preradu mleka koristi sa 63%;

— da na primer ista vrsta sira proizvedena i deklarirana u raznim mlekarama često ima tako različite osobine, da ju je nemoguće prepoznati i priznati kao dotičnu vrstu, ili je svrstati u neku drugu;

— da pojave uništenih i u bescenje prodatih mlečnih proizvoda topionica sira, mešaonama stočne hrane itd. u količinama od 1 do preko 100 tona po pojedinoj mlekari, nisu bezazlene. Treba se upitati da li smo toliko jaki da s jedne strane u ime unapređenja mlekarstva putem raznih premija i regresa odvajamo oko 18 milijardi starih dinara godišnje, a s druge strane, zbog neadekvatnog poslovanja i neobuhvatanja mogućih viškova mleka, isto toliko gubimo;

— da produktivnost naših mlekara iznosi 77 tona prerađene sirovine po 1 radniku godišnje, odnosno, od 47,6 (BiH) do 94,7 (Hrvatska). U SSSR-u i Bugarskoj ovaj broj iznosi oko 115 tona, Francuskoj, Nemačkoj i Vel. Britaniji od 180—200, a u SAD 220;

— da stopa prosečne ekonomičnosti iznosi 2,3%, a kreće se od 12,7% do 0,0 zbog gubitaka u pojedinim mlekarama;

— da se na 100 d uloženi sredstava ostvaruje 50 dinara akumulacije, a po pojedinim mlekarama se kreće od 13—110 dinara;

— da u mlekarama radi svega 9% raznih struka visokokvalifikovanih, oko 35% kvalifikovanih i svega 3,5% radnika s fakultetskom spremom;

— da nekontrolisani uvoz mlečnih proizvoda kao i nepoštovanje međusobnih dogovora u pogledu nastupa na domaćem ili stranom tržištu, šteti celokupnom mlekarstvu;

— da izvoz mlečnih proizvoda u ukupnoj vrednosti jugoslovenskog izvoza čini svega 0,2%;

— da ukupna vrednost godišnje proizvodnje mleka iznosi 70% od ukupne vrednosti pšenice, kojoj se kako znamo, obraća nesrazmerno veća pažnja društva;

— da često uvozimo neproverenu opremu raznih firmi i da zato što imamo veliki broj raznih tipova mašina iz raznih zemalja, a nemamo servisa i rezervnih delova, naše mlekare trpe zbog zastoja itd.

Mislim, da navedeni makro parametri i pojave, združene s mikro pokazateljima i pojavama u pojedinim mlekarama i područjima njihovog delovanja, nesumnjivo izazivaju postavljanje ove teme na razmatranje široj mlekarskoj javnosti. Ovo utoliko pre što mlekarstvo stalno potresaju kolebanja u proizvodnji mleka. Koliko juče, imali smo najveću apsolutnu proizvodnju mleka od postojanja Jugoslavije (2.615 mil. litara) najveći otkup od 546 mil. litara i najveće zalihe i gubitke, a danas se već počinje osećati potreba za mlekom, jer je »poslovna« stihija uništila dobar deo muznog fonda.

Organizacione vidove međusobne saradnje između mlekara i proizvođača uopšte, a posebno između pojedinih manjih grupa, kao fabrika mleka u prahu, sirarnica, konzumnih mlekara itd., s jedne strane i zavoda, instituta, udruženja mlekarskih radnika, poslovnih udruženja itd., s druge strane, teško je u ovom momentu predložiti. Ovo iz razloga što se mlekarstvo uopšte, a u njemu fabrike mleka u prahu i neke sirarnice nalaze u fazi preživljavanja i traženja puta za opstanak i dalji razvoj. U ovoj fazi, kada pravac razvoja mlekarstva praktično ne postoji, jer gotovo niko ne pokušava da ideje, mišljenja i iskustva dobrih mlekarskih stručnjaka i privrednika, čuje i usaglasi, postavlja se i nekoliko pitanja.

Prvo, da li mlekarstvo treba prepustiti zakonu ponude i potražnje, bez ikakve brige društva, ili ga zbog njegove višestruke važnosti organizovano voditi i pomagati? Drugo, kako ispitati uslove i šta očekivati ako se odlučimo za jedan ili drugi put?

Polazeći od postavljena dva pitanja, potrebno je da ih u pogledu uslova i očekivanja proširimo. Naime, da li se zakon ponude i potražnje u potpunosti može primeniti u uslovima socijalističkog karaktera privrede kod naročito osetljivog proizvoda, kada svest i odgovornost za društvenu svojinu nije na nivou svesti za individualnu svojinu. Nije nepoznato da izvršiocu prometa roba proizvedenih u društvenom sektoru proizvodnje, često loše i negospodarski posluju, jer ta roba nije lično njihova, a materijalno uglavnom ne odgovaraju za eventualne gubitke. Ako prihvatimo put dejstva zakona ponude i potražnje, možemo očekivati stvaranje mlekarskih oaza (rejonu) u kojima će se vršiti proizvodnja i promet mleka samo za one potrošače koji će to mleko moći da plate.

U drugom pak slučaju, ako prihvatimo put da se čvrsto i svestrano organizovano mlekarstvo, na prikladan način preko raznih regulativa društva pomaže, doći će se do masovnije proizvodnje i veće potrošnje kod svih slojeva stanovništva. »Čaša mleka i vakcina« neće biti vapaj dečijih lekara već stvarnost. S jedne strane neće se više slušati porazni rezultati o smrtnosti dece, lošem uspehu u školi, zaostajanju u mentalnom razvoju, niskoj produktivnosti, visokom procentu nesposobnosti muške omladine za službu u JNA itd. izazvane

nedovoljnom i neizbalansiranom ishranom u kojoj mleko ima primarnu ulogu. S druge pak strane, prestaće žalbe stočarskih i mlekarskih organizacija zbog toga što svoju robu uništavaju ili je u bescenje daju, jer je ne mogu pod povoljnim uslovima plasirati.

Ispitivanje današnjih kretanja i uslova bi dalo odgovor na pitanje, da li mlekarstvo u gledanju treba izjednačiti s ostalim privrednim granama ili mu zbog njegove svestrane važnosti, tj. povezanosti sa stočarstvom, odnosno, s poljoprivredom s jedne strane, i narodnim zdravljem s druge strane, dati poseban tretman, kako se to čini u gotovo svim zemljama?

Prisustvo misli, da samo privredna grupacija koja zna šta hoće i koja je organizovana, može tražiti i očekivati pomoć od države, naročito je nužna u mlekarstvu. Polazeći od toga kao i od čitavog niza problema, smatram da organizovanje makar jedne podgrupe mlekara (fabrike mleka u prahu, sirarnice, konzumne mlekarne), treba da bude jezgro buduće čvrste i svestrane organizacije mlekara kod nas.

S obzirom na različite statuse mlekarskih pogona, moguće je prihvatiti više vidova saradnje:

— **TEHNOLOŠKA SARADNJA** bi imala za zadatak, da putem stalne komisije ili **SAVETA** u koji bi ušli po jedan ili više predstavnika svih mlekara, zavoda, instituta, udruženja, fakulteta itd. se stara o pitanjima vezanim za proizvodnju. Za formiranje ovakvog saveta ili komisije nisu potrebna nikakva posebna sredstva, već prisustvo zdravog privrednog rezonovanja kolektiva mlekara. Savet bi trebao da ima svoje komisije za razne proizvode, a sedište bi mu bilo ili pri nekom udruženju ili nekom institutu. Bavio bi se tekućim i trajnim pitanjima, u prvom redu: kvalitetom sirovine i pomoćnim materijalima, izradom i štampanjem jedinstvenih tehnoloških instrukcija za važnije mlečne proizvode koje će biti obavezne za sve mlekarne, kontrolom i načinom kontrole kvaliteta proizvoda u mlekari i u prometu, razmenom stručnih radnika mlekarske i mašinske struke, osvajanjem i demonstracijom novih mlečnih proizvoda, hitnoj pomoći tehnoloških i mašinskih radnika u slučajevima kvarova kod opreme ili neuspeha u proizvodnji nekog proizvoda, održavanjem sastanaka u cilju izmene radnih iskustava, održavanjem kurseva za kvalifikaciju radnika, saradnjom s inspekciskim službama na svim nivoima, organizacijom studijskih putovanja po zemlji i inostranstvu itd;

— **LABORATORISKA SARADNJA**, po značaju je takođe važna, a glavni zadatak je da prati i kontroliše proizvodnju. I ovde se može primeniti sistem komisije ili saveta sastavljen od predstavnika laboratorija svih mlekara, zavoda, instituta i fakulteta, s delegiranim predstavnicima saveta tehnologa. Osnovni zadatak bi bio, da se odaberu najbolje laboratorijske metode ispitivanja u laboratorijama mlekara, da se vrši razmena i pomoć pojedinim manjim mlekarima, da se putem sastanaka razmenjuju radna iskustva, da priprema normative za regulativna akta i propise itd;

— **EKONOMSKO-KOMERCIJALNA** saradnja bi putem saveta ekonomista i komercijalista iz svih mlekara uključujući udruženja, zavode i institute, imala za zadatak da istražuje tržište, planira i brine se o realizaciji. S obzirom da sporadično postoji slična saradnja uglavnom na nivou prodaje, to bi rad ovog saveta bio proširen. Rezultati istraživanja tržišta bi poslužili kao osnov za planiranje proizvodnje, odnosno, planiranje i praćenje realizacije. Savet ekonomista i komercijalista bi utvrđenim putevima ravnomerno realizovao robu svih mlekara, a posebno se brinuo da ne dolazi do prekomernih zaliha.

I u ovaj savet je nužno delegirati predstavnike tehnologa i predstavnike laboratorija;

— OPŠTI PRIVREDNI SAVET — savet direktora mlekarara, uključujući prestavnike »Mlekosima«, zavoda, udruženja stručnih radnika, fakulteta, Nacionalne komisije za UNICEF, SIV-a, odgovarajućih odbora savezne i republičkih skupština i komora, imao bi za zadatak da vodi generalnu politiku. Ova politika sa svojom osnovnom mišlju, da samo čvrsto i svestrano udružena grupacija može živeti, razvijati se, tražiti i dobiti pomoć od društva, treba da ispita i odabere najbolji put razvoja našeg mlekarstva.

Najidealnije bi bilo kada bi se sve mlekarare na odgovarajući način udružile (sredstva, fondovi, kadrovi) organizaciono pregupisale, uprošćeno rečeno, postavile pravog čoveka na pravo mesto, planirale i kontrolisale otkup mleka, utvrđivale zajednički i pojedinačni program na bazi specijalizacije i podele rada, utvrđivale cene sirovine, cene međusobnih usluga i međusobnog prometa, utvrđivale velikoprodajne i maloprodajne cene za pojedine reone i pojedina tržišta, utvrđivale jedinstvenu tehnologiju za sve mlečne proizvode, zatim određivale jedinstvenu metodologiju rada u laboratorijama mlekarara, postavljale i kontrolisale izvršenje naučno-istraživačkog rada u mlekarstvu, planirale i kontrolisale školovanje i zapošljavanje kadrova u mlekarstvu itd. . . . No, poznajući teškoće subjektivne prirode, izazvane ranije nastalom nervozom i međusobnim nepoverenjem, ovakvo kompleksno združivanje bi za sada dobilo sekundarni značaj, što ne znači da ga kao ozbiljnu ideju treba odbaciti odnosno napustiti.

Ako bi u narednom periodu, već iduće godine formirali jedan od predloženih saveta, dokazali bi postojanje ne samo dobre volje, već prisustvo zdravog privrednog rezonovanja. U svakom slučaju predloženi vidovi saradnje nisu isključivi, jer se od čitalaca našeg lista očekuju dopune, predlozi i kritike.

Izvori i literatura:

1. Komparativna ispitivanja prednosti proizvodnje i plasmana pojedinih mlečnih proizvoda na domaćem i stranom tržištu. Rad finansira Savezni sekretarijat za privredu. Autori: N. Glumac i M. Đorđević. God. 1967.
2. Podizanje kvaliteta punomasnog mleka u prahu domaće proizvodnje. Rad finansira Nacionalna komisija za UNICEF, fabrike mleka u prahu i Poslovno udruženje za mlekarstvo. Autori: J. Vasić i M. Đorđević. God. 1967.
3. Podaci iz Statistike spoljne trgovine, FAO i SGJ za odgovarajuće godine.
4. Rezultati istraživanja Zajednice instituta za ekonomiku poljoprivrede D. Kindibal — Beograd.
5. Predlozi mera za kontrolisanje uvoza mlečnih proizvoda... »Mlekosim« — Beograd, oktobra 1967.
6. Referati sa I Jugoslovenskog kongresa o ishrani. Decembar 1966.
7. Anketa o poslovanju mlekarara za god. 1966.